

1983/84:137

Måndagen den 7 maj

Kl. 12.00

Förhandlingarna leddes av tredje vice talmannen.

1 § Justerades protokollen för den 26 och 27 april.

2 § Svar på interpellation 1983/84:133 om kommuns ansvar för förlust på bostadslån för småhus

Anf. 1 Bostadsminister HANS GUSTAFSSON:

Herr talman! Kjell Mattsson har med hänvisning till en av bostadsstyrelsens tillämpningsföreskrifter om det kommunala förlustansvaret för bostadslån till vissa småhus – en föreskrift som han anser stå i strid med riksdagens beslut år 1974 om riktlinjer för bostadspolitik – frågat mig vilka åtgärder jag avser vidta för att nämnda tillämpningsföreskrift skall stå i överensstämmelse med riksdagens beslut. Kjell Mattsson menar att riksdagens avsikt har varit att stat och kommun skulle med fördelningen 60–40 % solidariskt svara för uppkomna förluster.

Den grundläggande bestämmelsen om kommunens ansvar för förlust på bostadslån finns i 19 § bostadsfinansieringsförordningen. Paragrafen anger ansvaret på följande sätt: "Bostadslån för småhus som skall bebos av låntagaren utgår endast om kommunen åtar sig att, om förlust uppkommer på lånet, svara gentemot staten för sådan förlust intill ett belopp som motsvarar 40 % av låneskulden vid förlusttillfället." Enligt bostadsstyrelsens föreskrifter till paragrafen ansvarar kommunen i första hand för uppkommen förlust.

Formuleringen i 19 § bostadsfinansieringsförordningen uttrycker ett ansvarsåtagande, som man i lånesammanhang brukar kalla fyllnadsborgen. En fyllnadsborgen innebär att borgensmannens betalningsansvar inträder så snart pantsäkerheten i fastigheten inte räcker till för att betala långivarens fordran. Nämnda förlustansvar är dock för kommunens del begränsat till 40 % av låneskulden vid förlusttillfället.

Den av mig nu redovisade konstruktionen av det kommunala förlustansva-

*Om kommuns
ansvar för förlust
på bostadslån för
småhus*

ret har sitt ursprung i ett riksdagsbeslut år 1960. Föredragande departementschefen föreslog i statsverkspropositionen för budgetåret 1960/61, i anslutning till vissa ändringar av villkoren för egnahemslån, att kommunen skulle ansvara för förlust på egnahemslånet under de tio första åren av lånets löptid intill ett i propositionen angivet högsta belopp.

Förslaget godtog av riksdagen, och bestämmelsen utformades i enlighet med förslaget och infördes i den då gällande egnahemslånekungörelsen.

När riksdagen år 1974 behandlade frågan om det kommunala förlustansvaret, skedde detta mot bakgrund av ett regeringsförslag att till kommunerna överföra kreditriskprövningen i fråga om lån till småhus med äganderätt. Regeringen föreslog att överföringen skulle kombineras med ett ökat kommunalt ansvar för sådana lån. Därvid föreslogs två ändringar. Dels skulle den dittillsvarande tidsmässiga begränsningen av det kommunala borgensåtagandet slopas, dels skulle maximigränsen för borgensansvaret höjas.

Det regeringsförslag som riksdagen behandlade och godtog år 1974 syftade således inte till att ersätta den dittillsvarande ordningen med primärt ansvar för kommunen upp till en viss nivå med en ordning där stat och kommun solidariskt delar på uppkomna förluster.

Svaret på Kjell Mattssons fråga blir således att bostadsstyrelsens föreskrifter står i överensstämmelse med riksdagens beslut.

Anf. 2 KJELL MATTSSON (c):

Herr talman! Jag ber att först få tacka bostadsministern för svaret på min interpellation. Jag har framställt den därför att det ute i kommunerna finns en osäkerhet. Man har där tolkat bestämmelsen som om den vore formulerad på det sätt som jag i min interpellation har hävdad att den borde ha varit utformad, nämligen ett solidariskt ansvar.

Jag har fått en rad förfrågningar från kommuner. Man har visat på hur resultaten har blivit i samband med exekutiva försäljningar av småhus.

När civilutskottet behandlade regeringens förslag i samband med den bostadspolitiska reformen 1974, var faktiskt den här frågan föremål för ganska mycket diskussion – dvs. inte frågan om solidarisk borgen eller fyllnadsborgen utan frågan om fördelningen. Utskottsmajoriteten uttryckte sig på följande sätt i betänkande 36: "— en ansvarsfördelning med 60 % på staten och 40 % på kommunen kan godtas". Jag kan vitsorda att i de diskussioner vi förde då gällde resonemanget hela tiden en fördelning av den nettoförlust som kan komma att uppstå i samband med exekutiv försäljning.

Frågan var också uppe till diskussion i civilutskottet och sedan i kammaren under 1976/77 års riksdag. Den behandlades i betänkande 35, och man gjorde vissa förändringar. Då uttryckte sig utskottet på detta sätt:

"En förutsättning för att bostadslån skall beviljas är att kommunen åtar sig att svara för statens eventuella förluster på lånet intill ett belopp motsvarande 40 % av lånets storlek vid förlusttillfället."

Det man kan fråga sig är just hur man tolkar uttrycket "lånets storlek vid förlusttillfället". Som jag redan har nämnt var uppfattningen hos kommuner-

*Om kommuns
ansvar för förlust
på bostadslån för
småhus*

na och hos oss som har varit med och diskuterat den här frågan den, att det gäller den nettoförlust som kan uppstå.

Nu har bostadsministern gett en fyllig redogörelse för hurdana förhållandena är och för bakgrunden till att bestämmelsen har den utformning den har i bostadsstyrelsens anvisningar, nämligen att man bygger på ett riksdagsbeslut i samband med behandlingen av statsverkspropositionen för budgetåret 1960/61. Då är det ju eventuella förändringar i detta som vi kan diskutera.

Att kommuner har upptäckt detta nu beror naturligtvis på att det först på senare år har blivit några fall av exekutiva försäljningar, där situationer kan uppstå som kommunerna tycker ser märkvärdiga ut. Man skulle kunna tänka sig den situationen att en länsbostadsnämnd hade en fordran på 100 000 kr. – dvs. att lånet var 100 000 kr. vid förlusttillfället – och länsbostadsnämndens säkerheter och prisläget vid försäljningen var sådana att länsbostadsnämnden fick 60 000 kr. av lånet i form av utdelning. Staten går då helt och hållet skadeslös. Först tar staten alltså ut 40 %, dvs. 40 000 kr., av kommunen som har iklätt sig borgen, och sedan får staten 60 000 kr. i utdelning. Därmed har man så att säga tagit hem 100 000 kr. Även om detta kanske är ett extremfall, eftersom det inte är så lätt att få bra betalt vid exekutiva auktioner, så har det här ändock inträffat vid några exekutiva försäljningar, där kommunen alltså först fått betala 40 % och staten sedan har fått ytterligare utdelning i samband med den exekutiva försäljningen.

I min interpellation låg naturligtvis också frågan om bostadsministern kunde överväga att göra en förändring av utformningen av kommunernas borgensansvar. Jag skulle vilja fråga bostadsministern om han inte anser att det vore en riktigare utformning av det kommunala borgensansvaret att man gick över till det solidariska systemet, dvs. att man delar – f. n. i proportionerna 60–40 – på den nettoförlust som uppstår på grund av bostadsfinansieringen.

Anf. 3 Bostadsminister HANS GUSTAFSSON:

Herr talman! Jag har ingen anledning att betvivla att Kjell Mattsson gör en korrekt beskrivning av de diskussioner som har förts i det tidigare civilutskottet i den här frågan. Jag måste emellertid konstatera att Kjell Mattsson inte har stöd i några föreliggande texter från vare sig riksdagens civilutskott eller propositionerna.

Därför har jag, efter att rätt noggrant ha studerat ärendet, funnit att den hållning som bostadsstyrelsen har intagit i frågan står i överensstämmelse med de texter som föreligger från riksdagens behandling av frågan. Jag har inte haft någon möjlighet att göra någon bedömning av vilken avsikt civilutskottet har haft i samband med diskussionerna.

Kjell Mattsson ställde en följdfråga till mig, om jag skulle vara beredd att överväga en direkt fördelning med 60 % på staten och 40 % på kommunerna. Jag konstaterar att den frågan måste ses i sitt sammanhang. Riskfördelningen tillkom ju som en följd av att kreditriskbedömningen helt överläts till kommunerna. Man kan inte ändra på bara den ena punkten, utan man måste då överväga en ändring på båda.

*Om kommuns
ansvar för förlust
på bostadslån för
småhus*

Det har under en följd av år byggts villor och egnahem inom områden där efterfrågan sannolikt inte är särskilt stor – med undantag av dem som själva har byggt husen. Jag har i detta sammanhang inga erinringar att rikta mot det. Om kommunerna vill "släppa i väg" den typen av bebyggelse och också ta ett ansvar för den, kan kommunerna göra det genom att bära 40 % av förlustrisken, medan de ikläder staten efterföljande 60 %. Därför är det, Kjell Mattsson, svårt att bara överväga hur förlusten skall fördelas. Man måste nog också ta upp till diskussion hur avvägningen i kreditriskfrågan skall göras.

Anf. 4 KJELL MATTSSON (c):

Herr talman! Jag konstaterade i mitt inlägg att bostadsministern hade gjort en grundlig genomgång av bestämmelserna. De bestämmelser som ursprungligen har styr utformningen av bostadsstyrelsens anvisningar är 25 år gamla. Jag har accepterat den beskrivning som ges i svaret och bostadsministerns slutsats att utformningen är formellt riktig. Jag refererade bara den diskussion som hade förevarit i utskottet och den diskussion som nu pågår ute i kommunerna. Utformningen av bostadsstyrelsens föreskrifter avviker alltså från riksdagens beslut – en sak som naturligtvis inte har blivit känd och föremål för debatt förrän en eller annan exekutiv försäljning har förekommit.

Jag vill samtidigt slå fast att förlusterna i detta sammanhang, trots att det under ett antal år har byggts många småhus, har varit mycket ringa, också jämfört med de förluster som har uppstått på andra håll inom bostadssektorn.

Vad jag framför allt ville ta upp var emellertid frågan om ansvarsfördelningen. Jag är medveten om att vi, som bostadsministern säger, i sammanhanget får diskutera om den skall vara 50–50 eller ha en annan proportion. Klart är dock att vi skall ha ett solidariskt ansvar vilken fördelningsprincip mellan stat och kommun man än kommer fram till – den nuvarande proportionen 40–60 eller någon annan. Jag tycker att det solidariska systemet stämmer bäst med det åtagande som kommunerna anser sig göra när de tecknar borgen för ett bostadslån för småhus.

Från centerns sida har vi i samband med de här aktuella besluten varit restriktiva när det har gällt att gå upp till ett så stort kommunalt åtagande som det har varit fråga om. Vi kommer naturligtvis att arbeta för att försöka få det solidariska borgenssystemet genomfört i stället, som ersättning för det nuvarande systemet med fyllnadsborgen.

Anf. 5 Bostadsminister HANS GUSTAFSSON:

Herr talman! Jag delar Kjell Mattssons uppfattning att förlusterna på småhus hitintills har varit ganska ringa, för att inte säga mycket ringa. Då kan vi också båda konstatera att detta problem inte är särskilt omfattande.

Anf. 6 KJELL MATTSSON (c):

Herr talman! Det är riktigt att problemet inte är särskilt omfattande, men det kan vara irriterande där det uppträder.

Överläggningen var härmed avslutad.

Nr 137

Måndagen den
7 maj 1984

*Om strukturom-
vandlingen inom
dagligvaruhandeln*

3 § Svar på interpellation 1983/84:142 om strukturomvandlingen inom dagligvaruhandeln

Anf. 7 Finansminister KJELL-OLOF FELDT:

Herr talman! Jan Fransson har frågat mig:

1. om jag avser vidta några åtgärder för att ur konsumentpolitisk synpunkt garantera en detaljhandelsstruktur som är lättillgänglig för alla,

2. hur jag ser på avvägningen mellan å ena sidan kommunernas strävanden att utifrån en helhetssyn med stöd i planlagstiftningen tillgodose viktiga konsumentpolitiska intressen, å andra sidan näringsfrihetsombudsmannens agerande att med stöd i konkurrenslagen hävda näringsfriheten.

Den förändring i butiksstrukturen som nu sker – och som Jan Fransson beskriver i sin interpellation – gäller framför allt tätorterna, men kan naturligtvis ha effekter även utanför dessa. Det rör sig här om etableringar i närheten av tätorter av stora dagligvarubutiker med ett utvidgat sortiment. I vilken omfattning och med vilken takt sådana etableringar kan komma att ske är oklart. Jag vill här framhålla att butiker av denna typ onekligen har vissa fördelar för många konsumenter. Genom bl. a. låg markhyra kan sortimentet hållas brett och priserna låga. Så till vida svarar dessa butiker mot kravet på låga kostnader och priser. Detta är särskilt viktigt i ekonomiskt kärva tider. Å andra sidan måste vi, i ett läge då totalkonsumtionen stagnerar, räkna med att dessa stora enheter inte kan bära sig om inte kundunderlag tas från andra butiker. Detta leder till försämrade förutsättningar för de senare och ytterst i vissa fall till nedläggningar. Även om en omstrukturering av handeln kan vara nödvändig och önskvärd finns det en uppbar risk för att den får konsekvenser som minskar valfriheten och tillgången på en rimlig service.

Enligt gällande regler har kommunerna ett ansvar för varuförsörjningen på konsumtionsområdet. Målet är ett butiksnät som ger alla konsumenter god tillgång till kommersiell service. Den nuvarande byggnadslagstiftningen ger kommunerna vissa möjligheter att styra butiksetableringarna, men regeringen har bedömt att dessa möjligheter är otillräckliga. I förslaget till ny plan- och bygglag som regeringen remitterade till lagrådet i oktober 1983 har därför kommunerna givits ökade möjligheter att bestämma bl. a. var olika typer av detaljhandel skall få förekomma. Enligt regeringens förslag skall nämligen användningen av marken för handelsändamål kunna preciseras. Detta kan t. ex. ske genom att kommunerna föreskriver var partihandel resp. detaljhandel skall få äga rum och även var detaljhandel med livsmedel eller med skrymmande varor skall få bedrivas. Men denna precisering av

Måndagen den
7 maj 1984

*Om strukturom-
vandlingen inom
dagligvaruhandeln*

handelsändamålet bör inte ske utan särskilda skäl. Sådana skäl kan enligt lagrådsremissen vara att bl. a. möjliggöra en lämplig butiksstruktur. I lagrådsremissen uttalas vidare bl. a. att butiksstrukturen bör kunna erbjuda ett allsidigt sammansatt utbud av varor och tjänster. Ett önskemål är självklart att konsumenten skall kunna välja mellan t. ex. låga priser, närhet till butiken eller hög servicegrad. Inom ramen för planeringen bör konkurrensen ges ett så fritt spelrum som möjligt för att hålla priserna nere och öka företagets effektivitet till konsumenternas fördel. Planerna måste utformas så att de möjliggör förändring och förnyelse, t. ex. etablering av nya butiksformer.

Kommunerna får alltså genom den nya plan- och bygglagstiftningen en ökad styrningsmöjlighet. I lagens förarbeten görs också vissa vägledande uttalanden om hur denna möjlighet bör användas. Det är enligt min mening självklart att beslutsfattarna i kommunerna, som har att ta till vara alla kommuninvånarens intressen, skall fästa stort avseende vid konsumenternas synpunkter vid sin planering. Jag räknar med att den konsumentpolitiska kommittén kommer att närmare behandla hur dessa intressen bäst skall kunna tillgodoses bl. a. genom ett förbättrat beslutsunderlag för kommunerna. Jag har alltså för dagen ingen avsikt att föreslå några ytterligare åtgärder.

Då det sedan gäller frågan om avvägning mellan konsumentpolitiska intressen och näringsfriheten, vill jag framhålla att här principiellt sett inte finns något motsatsförhållande. Näringsfrihetsombudsmannen (NO) har att verka för en konkurrens som är önskvärd från allmän synpunkt. Häri ingår att värna om näringsfriheten därför att den normalt driver utvecklingen framåt och stimulerar företagen att vara effektiva och hålla rimliga priser, vilket är till fördel för konsumenterna. Att NO särskilt under det senaste året i en rad fall har uttalat sig om enskilda kommuners handlande i olika etableringsfrågor beror på att NO enligt sin instruktion har att uppmärksamma olämpliga konkurrensbegränsande effekter av samhällsåtgärder och verka för att inslag som onödigtvis begränsar konkurrensen undviks.

I anmälningar till NO från bl. a. olika företag har hemställts att NO prövar kommunernas agerande vid vissa butiksetableringar från konkurrenssynpunkt. NO har därefter gjort en bedömning av de olika fallen och i uttalanden till kommunerna bl. a. framhållit värdet av att nya butiksformer tillåts etablera sig. Ser man närmare på de olika uttalandena finner man att NO inte ensidigt framhållit vikten av etableringsfrihet. Detta har medfört bl. a. att NO rekommenderat lågprisetableringar i områden där det saknats tillräckliga lågprisalternativ, men också framhållit vikten av att butiksstrukturen skall innehålla olika slags butiker, såväl lågpris- som närhetsbutiker.

Det är naturligtvis sedan en uppgift för den enskilda kommunen att väga dessa synpunkter mot andra intressen som kan göra sig gällande i det enskilda fallet. Det går inte att generellt uttala sig om vilken tyngd som bör tillmätas de olika aspekterna. Såväl konkurrens- och näringsfrihetsintressen som konsumenternas intressen av lättillgängliga butiker är naturligtvis relevanta i dessa sammanhang. Hur regeringen allmänt ser på dessa frågor framgår mer utförligt av det förslag till ny plan- och bygglag som jag tidigare hänvisat till.

Vidare räknar jag med att det kommer att ske ett fortsatt utvecklingsarbete beträffande underlaget för kommunernas planering av varuförsörjningen.

Nr 137

Måndagen den
7 maj 1984

Anf. 8 JAN FRANSSON (s):

Herr talman! Jag vill först tacka för svaret på mina frågor.

I min interpellation har jag kort beskrivit den strukturomvandling som f. n. sker inom svensk dagligvaruhandel och de svårigheter som kommunerna har när det gäller att leda utvecklingen mot målet att få ett butiksnät som ger alla konsumenter en god tillgång till service.

Om strukturomvandlingen inom dagligvaruhandeln

Låt mig först göra klart att det inte är en omstrukturering som leder till nya typer av butiker eller nya former för distribution av varor som jag är bekymrad över. En sådan är säkert både nödvändig och önskvärd ur konsumentsynpunkt. Även inom det här området måste bl. a. den tekniska utvecklingen tillvaratas. Nej, vad som är allvarligt i den här utvecklingen – och det rör sig ofta om etableringar av ganska stora enheter – är att etableringarna sker i en situation när något behov av ny säljyta inte föreligger. Tvärtom kan hävdas att dagligvaruhandeln har betydande överkapacitetsproblem och att man med dagens kapacitet kan klara en varuförmedling som omfattar ytterligare minst 50 %. Det låga kapacitetsutnyttjandet är således ett problem i sig.

De etableringar jag åsyftar kan med en grov indelning sägas bestå av två typer.

När det gäller den ena typen söker man etablering i lokaler som byggts för annan verksamhet. Påfallande ofta rör det sig om lokaler för bilhandel. Dessa etableringar leder till en oplanerad splittring av handeln från stadskärnor och bostadsområden till lägen som för tillfället är tillgängliga och billiga. Lägena är trafikorienterade, och dagligvaruhandeln leder till ändrade trafikströmmar. Kommunerna är i allmänhet negativa till sådana etableringar. Företag besvärar sig och anmäler kommunernas agerande till bl. a. NO. I denna typ av etableringar finns också oseriösa inslag, där man struntar i allt vad lagar och regler heter.

När det gäller den andra typen av etableringar söker man sig till halv- eller helexterna lägen, och det är här fråga om nya lokaler avsedda för detaljhandel. Oftast hänger etableringarna samman med stadsplaneändringar där industrimark – i några fall parkmark – omvandlas till mark för handelsändamål. Etableringarna har i allmänhet en säljyta på 1 000–2 000 kvadratmeter och en planerad försäljning motsvarande ca 10 000 konsumenters totala inköp från dagligvaruhandeln.

Vilka blir då effekterna av etableringen av dessa storskaliga enheter på en marknad utan egentlig tillväxt? Finansministern säger i svaret att dessa stora enheter inte kan bära sig om inte kundunderlag tas från andra butiker, och att detta leder till försämrade förutsättningar för de senare och i vissa fall till nedläggningar. Det finns enligt finansministern en uppenbar risk för att den här typen av omstrukturering av handeln får konsekvenser som minskar valfriheten och tillgången till en rimlig service.

Jag vill säga att jag till fullo instämmer med finansministern och att jag är

*Om strukturom-
vandlingen inom
dagligvaruhandeln*

tacksam att han gjort den bedömningen. Det är samma bedömning som lett till att jag i interpellationen ifrågasätter om inte ett av de mera centrala konsumentintressena nu blivit att hejda utslagningen av dagligvarubutiker som "ligger rätt". Nytilskotten skapas ju under en period när vi i stort sett ligger kvar på den efterfrågevolym som gällde för snart ett decennium sedan. En sådan utveckling leder ofrånkomligen till stora ingrepp i det befintliga butiks nätet.

I sitt svar säger finansministern vidare att det är oklart i vilken omfattning och i vilken takt etableringar av den typ jag berört kan komma att ske. Det är möjligt att detta är oklart. Men det borde inte vara det. I fackpressen kan man följa vad som hänt och vad som planeras. Jag tycker utvecklingen är tillräckligt oroande för att man skall försöka bringa ökad klarhet i vad som håller på att ske och vilka effekter detta får för konsumenterna. I mitt eget hemlän ser jag på ganska nära håll vad som håller på att ske. Jag vill fråga finansministern om han skulle kunna överväga att som ett första steg ge konsumentverket i uppdrag att nogsamt följa utvecklingen.

Det är naturligtvis kommunerna som har ansvaret för planeringen av varuförsörjningen. Och det är givetvis bra att kommunerna får en viss ökad styrningsmöjlighet när den nya plan- och bygglagen så småningom har genomförts. Med den erfarenhet jag själv har av kommunal stadsplanering vill jag nog påstå att den nya plan- och bygglagen inte bör framställas som något "Sesam öppna dig" när det gäller att tackla de frågor vi nu diskuterar. Däremot pekar finansministern på en mycket viktig punkt, nämligen beslutsunderlaget för kommunerna i dessa sammanhang. Han räknar med att konsumentpolitiska kommittén skall behandla den frågan. Jag har haft litet svårt att se att detta framgår av nuvarande direktiv, men man kanske kan få fråga om finansministern avser att ge ytterligare direktiv i denna fråga – den är utomordentligt väsentlig. Ett bättre beslutsunderlag för kommunerna skulle sannolikt få större betydelse än smärre formella ändringar i planlagstiftningen.

Det är ju så att kommunerna även med dagens planlagstiftning har betydande möjligheter att styra denna utveckling. Men ofta saknas kunskap om detaljhandeln och om konsekvenserna av nyetableringar och vilka förändringar dessa kan komma att medföra i kommunerna. Olika kedjor ger ofta olika information. Neutrala organ som skulle kunna bistå kommunernas planerare saknas tyvärr.

Så till min andra fråga som gäller NO:s, näringsfrihetsombudsmannens, agerande. I tre av elva fall har detta gällt mitt eget län Skaraborg. I flertalet fall följer det samma mönster. Företagen vänder sig till NO för att, mot kommunens intentioner, få möjlighet att etablera detaljhandel med dagligvaror i externa lägen. I flera fall är det s. k. pirater som struntar i de spelregler som gäller för etablering och försäljning. På detta finns exempel i min egen hemkommun Mariestad.

Kommunerna hänvisar till sitt ansvar för samhällsplaneringen genom det kommunala planmonopolet. NO säger att kommunernas tillämpning av planmonopolet är konkurrenshämmande. I pressen förekommer uttalanden

från NO:s kansli, som jag skall be att få återge:

Byggnadslagstiftningen borde ändras så att kommunerna får mindre möjligheter att påverka detaljhandelsstrukturen. Kommunerna bör bli skyldiga att ta hänsyn till att den fria konkurrensen upprätthålls när de behandlar etableringsärenden.

Jag har talat med många kommunalmän som med utgångspunkt i sådana här uttalanden ifrågasätter vilka ambitioner som ligger bakom NO:s agerande på olika håll i landet.

Det ankommer naturligtvis inte på mig att värdera vare sig kommunernas eller NO:s agerande. Men jag tycker det är allvarligt, när man från kommunalt håll allt oftare får höra att "vi kan inte stoppa oönskade etableringar med stöd av planlagstiftningen", eller när man från den seriösa handeln på en ort ifrågasätter om man längre kan lita på kommunernas stadsplanering.

Det vore illa, tycker jag, om sådana uppfattningar breder ut sig. En utveckling liknande djungelns lag på detta område tjänar ingen i långa loppet. Som förlorare står stora konsumentgrupper såsom äldre, handikappade och barnfamiljer utan tillgång till bil och som för sin försörjning med färskvaror är beroende av närheten till butik. Det är ytterst kommunerna som måste ta ansvaret för dessa grupper, men då får inte det kommunala planmonopolet urholkas. Jag skulle vara tacksam om finansministern på den här punkten något förtydligade sitt svar.

Anf. 9 Finansminister KJELL-OLOF FELDT:

Herr talman! Jag tror att Jan Fransson är lika medveten som jag om hur svårt det alltid är att i det enskilda fallet göra en avvägning och en bedömning i dessa frågor. Principiellt kan vi ha mycket klara uppfattningar om det skadliga i att en överkapacitet inom detaljhandeln drivs fram, om hur vissa typer av etableringar, som skenbart ter sig som en utveckling i fråga om detaljhandels struktur, i stället leder till en försämring av denna struktur. Men i det enskilda fallet, där man skall göra en avvägning mot den andra principen för vår näringsfrihetslagstiftning – nämligen rätten till etablering och värdet av en fri konkurrens som skall ställas mot de eventuellt skadliga verkningarna – förstår jag om kommunen, och näringsfrihetsombudsmanen, kan ha svårt att nå fram till klara och entydiga bedömningar. Jag kan således förstå att man ibland har olika uppfattning.

För att klara ut det här med NO:s agerande vill jag säga att jag tycker att näringsfrihetsombudsmanen i ett antal utlåtanden som jag studerat har försökt att göra den avvägning som behövs. NO har försökt att gå balansgång mellan de olika intressen som gör sig gällande och har inte ensidigt drivit att varje etablering, varje ny detaljhandelsenhet, är ett för konsumenterna gynnsamt bidrag till konkurrensen. Man skall komma ihåg att konkurrensfrihetslagstiftningen inte på något mekaniskt sätt definierar begreppet fri konkurrens, utan den tar sikte på att konkurrensen skall vara till nytta för de intressen som det gäller – i det här fallet konsumentintressena.

Jag delar nog inte Jan Franssons bedömning att NO:s agerande urholkar

*Om strukturo-
vandlingen inom
dagligvaruhandeln*

det kommunala planmonopolet. Såvitt jag förstår är det fortfarande kommunerna som skall göra olika bedömningar. Deras frihet i detta sammanhang har inte kringskurits på något påtagligt sätt som en följd av NO:s utlåtande. Men uppenbart är att kommunerna har ett stort ansvar när de fattar beslut av det här slaget.

Vidare tror jag att vi är eniga om – visserligen tog Jan Fransson inte upp den saken – att distributionsfrågorna, dvs. frågorna om detaljhandelsstruktur och varudistributionens förändringar, under ett antal år har ådragit sig otillbörligt litet intresse från statsmakternas sida. I början av 1970-talet lät vi ju genomföra en stor utredning om varuhandelsstruktur, den s.k. distributionsutredningen. Ett antal förslag lades fram. Efter regeringsskiftet 1976 lades arbetet med utredningen egentligen åt sidan. Under sex år hände praktiskt taget inte någonting, bortsett från att just konkurrenslagstiftningen reformerades.

Jag och övriga medlemmar i regeringen – som ju också har ett ansvar för dessa frågor, framför allt industriministern – har haft anledning att diskutera hur vi skall behandla distributionsfrågorna och hur vi kan lägga grunden till en samhällets distributionspolitik som skulle kunna vara ett stöd för kommunerna. Vi har haft överläggningar med konsumentverket som har samma bekymmer som vi. Man har nämligen mycket dåliga kunskaper om det som händer, om varför det händer och om konsekvenserna av det inträffade.

I första omgången är det min förhoppning att den konsumentpolitiska kommittén i sitt arbete skall kunna ange riktlinjer för konsumentverkets arbete och naturligtvis för hur konsumentpolitiken skall utformas på detta område. Jag vill dock tillägga att vi från regeringens sida inom en snar framtid kommer att ägna frågan uppmärksamhet för att utröna hur vi åtminstone skall kunna höja kunskapsnivån och hur vi skall gå vidare med denna fråga.

Slutligen: Att uttala sig på ett sådant sätt som Jan Fransson gjorde i fråga om den nya bygg- och planlagen är kanske att undervärdera de förändringar som genomförts. I sista hand kommer det att bli kommunernas förmåga att ta ansvar för dessa beslut och deras vilja att föra en konsekvent och långsiktig politik som avgör om den nya lagstiftningen får någon praktisk innebörd.

Alternativet till den väg som vi f. n. följer när det gäller kommunernas inflytande i dessa frågor är att släppa principen om näringsfrihet och övergå till en ganska omfattande och antagligen mycket svårbemästrad reglering i lagstiftningsform av etableringsfrågorna. Jag tror att inte heller konsumenterna vore betjänta av att behandlingen blir mer byråkratisk än f. n.

Anf. 10 JAN FRANSSON (s):

Herr talman! Jag delar naturligtvis Kjell-Olof Feldts uppfattning om att det är en grannliga avvägning som kommunerna har att göra när det gäller å ena sidan konkurrens och näringsfrihet och å andra sidan andra samhällsintressen, inte minst de konsumentpolitiska. Men vad som har upprört mig och många med mig är när företagare först åsidosätter olika gällande lagar, t. o. m. blir bötfällda, och sedan hemställer om att näringsfrihetsombuds-

mannen med något uttalande skall ge dem stöd gentemot kommunen, när man från kommunens sida försöker komma till rätta med dessa problem. Det är närmast detta som ligger bakom min fråga beträffande näringsfrihetsombudsmannen. Inte heller jag har den uppfattningen att näringsfrihetsombudsmannens agerande har urholkat det kommunala planmonopolet. Man måste slå fast att NO:s agerande i det här sammanhanget kan bli enbart rekommendationer till kommunerna. Men tyvärr har man, som jag försökt beskriva tidigare, uppfattat detta som en urholkning av kommunernas planmonopol.

Beträffande utvecklingen av detaljhandeln mot stora enheter och effekterna av den utvecklingen har det, som också Kjell-Olof Feldt nämner, inte saknats utredningar. För några decennier sedan gällde det att få fart på rationaliseringen inom handeln. Distributionsutredningen på 1970-talet hade däremot som syfte att motverka den utslagning av butiker, bl. a. i glesbygd, som så att säga låg nära konsumenterna.

När finansministern säger att regeringen nu överväger hur man skall tackla dessa problem, vill jag tolka det som ett konstaterande av att vi inte har dragit de slutsatser av distributionsutredningen som vi kanske borde ha gjort. Det är ett bra besked från finansministern att man inom regeringen kommer att ägna dessa frågor större uppmärksamhet. Det oroande är att utvecklingen går så oerhört snabbt. Det är därför som jag knappast tror att vi kan invänta plan- och bygglagen.

Om den här utvecklingen fortsätter – och allt tyder på det – aktualiserar det en annan aspekt bakom min första fråga, nämligen om man inom detaljhandeln kommer att gå över till en ännu mer renodlat kostnadsanpassad prissättning, innebärande att varje enhet skall bära sina egna kostnader. Såvitt jag förstår finns det i dag inom samtliga detaljhandelsblock någon form av solidaritet mellan stora och små; lönsamma och olönsamma butiker, oavsett om dessa transfereringar sker i partiledet eller i detaljistledet. Jag skulle vilja påstå – och jag har en viss erfarenhet av verksamheten – att det är därför som vi har så många olönsamma butiker, som så att säga ligger rätt för att trygga närservicen i tätorter och glesbygder. Det är mitt län ett bra exempel på. Här spelar naturligtvis även det statliga stödet en roll. Det tillkom just för att uppfylla målet att alla medborgare med en rimlig insats av tid och eget arbete skall ha tillgång till viktiga varor.

Men kommer vi att kunna upprätthålla den här målsättningen? Jag befärar att man ganska snart kommer att få ta ställning till frågan vem det är som i framtiden skall bära kostnaderna för de krasst ekonomiskt olönsamma butikerna i glesbygden och i närheten av konsumenterna, om vi tillåter en sådan här utveckling av de stora butikerna, vilken otvivelaktigt kommer att få effekter av ganska stor omfattning ute i regionerna. Skall vi fortsätta med ett kraftigt utökat statligt stöd, eller skall vi med hjälp av andra åtgärder motverka den här utvecklingen? För min del bedömer jag att den på lång sikt kommer att bli förödande för konsumentintresset om ingenting görs.

Nr 137

Måndagen den
7 maj 1984

4 § Föredrogs och hänvisades
Proposition
1983/84:200 till finansutskottet

Beträffande detta ärende hade regeringen föreslagit att riksdagen skulle besluta att motionstiden förkortades till sju dagar.

Kammaren beslöt förkorta motionstiden till att utgå fredagen den 11 maj.

5 § Föredrogs och hänvisades
Förslag
1983/84:23 till konstitutionsutskottet

6 § Anmäldes och bordlades
Skatteutskottets betänkande
1983/84:42 Bostadsförmån m. m.

Socialutskottets betänkanden
1983/84:21 Utbyggnad av vissa medicinska verksamhetsområden, m. m.
1983/84:25 Anslag till statens bakteriologiska laboratorium m. m. (prop. 1983/84:132)
1983/84:26 Bidrag till kommunala undervisningssjukhus (prop. 1983/84:129)
1983/84:27 Tilläggsbudget III till statsbudgeten för budgetåret 1983/84, såvitt avser socialdepartementets verksamhetsområde (prop. 1983/84:125 delvis)

Kulturutskottets betänkande
1983/84:19 Anslag till ungdomsorganisationer (prop. 1983/84:100 delvis)

Utbildningsutskottets betänkande
1983/84:26 Verkställd granskning av Stiftelsen Riksbankens jubileumsfonds verksamhet och förvaltning år 1983 (redog. 1983/84:20 och 21)

Trafikutskottets betänkande
1983/84:20 Anslag till Luftfart (prop. 1983/84:100 delvis)

7 § Meddelande om fråga

Meddelades att följande fråga framställdes

den 7 maj

1983/84:544 av Lars Tobisson (m) till finansministern om aviserad utredning om direktval till löntagarfondernas styrelser:

Nr 137

Måndagen den
7 maj 1984

*Meddelande om
fråga*

I regeringens proposition 1983/84:50 om löntagarfonder av den 4 november 1983 anmälde finansministern sin avsikt att inom kort tillsätta en utredning om direktval till löntagarfondernas styrelser, vilken också skulle överväga ett sådant system för allmänna pensionsfondens nuvarande fyra styrelser.

Ännu ett halvt år senare har någon sådan utredning inte kommit till stånd. Under tiden har det i det fördolda inom regeringskansliet pågått ett av allt att döma besvärligt arbete med att utan valförfarande få fram villiga ledamöter till fondstyrelserna.

Vill finansministern för riksdagen redovisa när det planerade utredningsarbetet kan påbörjas och vilken inriktning det bör få mot bakgrund av hittills vunna erfarenheter?

8 § Kammaren åtskildes kl. 12.43.

In fidem

BENGT TÖRNELL

/Solveig Gemert